

Jovana Rajić Ćalić*

IMPLIKACIJE OBAVEZNE VAKCINACIJE PROTIV COVID-19 NA RADNI ODNOS

Sažetak

Pandemija virusa covid-19 izazvala je brojne posledice po radnopravne odnose. U svetlu tematike rada, one se odnose na položaj kandidata za zaposlenje i zaposlenih i njihovo zaražavanje pomenutim virusom i na vakcinaciju, kao potencijalno sredstvo zaštite. Kako osoba koja je već jednom bila zaražena pomenutim virusom može ponovo da oboli, rešenje se traži u vakcinaciji protiv covid-19. Time se postavilo pitanje, može li se zasnivanje, odnosno opstanak i trajanje radnog odnosa, usloviti vakcinacijom? Ovo s toga što bi uslov obavezne vakcinacije otvorio pitanje ekonomskog pritiska na zaposlenog, koji zaradom obezbeđuje egzistenciju. S druge strane, postavljanje vakcine kao uslova sine qua non u radnom odnosu može poljuljati autonomiju volje zaposlenog da takvu odluku sam donese, shodno sopstvenim uverenjima. Uz sve to, valja imati na umu povezanost prava na zdravlje i prava na pristup informacijama, te da donošenje odluke o vakcinisanju kod nekih zaposlenih može upravo biti bazirano na dostupnosti relevantnih informacija o delotvornosti vakcina. Takva saznanja mogu biti prolongirana. Pitanje vakcinacije zaposlenih predstavlja složen segment u okviru radnog prava, jer uključuje i zaštitu javnog zdravlja, kao i obavezu poslodavca da obezbedi bezbedne i zdrave uslove rada. Tome treba dodati i bezbednost i zdravlje onih zaposlenih koji, zbog zdravstvenog stanja, ne smeju da se vakcinišu, tako i bezbednost osoba sa invaliditetom, koje spadaju u grupu posebno vulnerabilnih zaposlenih. U svetlu razmatranja ovih pitanja, valja uzeti u obzir aspekte stava Evropskog suda za ljudska u predmetu Vavrička and others v. the Czech Republic, zauzetog u aprilu 2021. godine, kojim se konstantuje da obavezna vakcinacija, pod određenim uslovima može biti „neophodna u demokratskom društvu.“ S druge strane, tu je i presuda Vrhovnog suda Izraela, koji je zauzeo stav da poslodavci moraju izvršiti razumna prilagođavanja mesta rada, tako da radna sredina bude „inkluzivna“ i za zaposlene koji se nisu vakcinisali. U radu će biti analizirano može li vakcinacija biti uslov za pristup tržištu rada, za uživanje prava na rad, kao i drugih radnih prava.

Ključne reči: vakcinacija, vakcinisani i nevakcinisani zaposleni, pravo na rad, covid-19, pravo na zdravlje.

* Master pravnik, istraživač saradnik Instituta za uporedno pravo u Beogradu, Republika Srbija.
E-mail: j.rajic@iup.rs.

1. UVOD

Virus COVID-19 izazvao je brojne posledice u svim sferama društva. Pored pitanja koje se tiču ograničenja kretanja, obaveznog nošenja maski i držanja distance, čini se da je najviše oprečnih stavova izazvala vakcinacija protiv ovog virusa. Dileme počinju sa pitanjem da li je formirana vakcina bezbedna i ispitana, ima li kontraindikacija, i još važnije, postoji li obaveznost da se vakcina primi. Odgovor na ovo pitanje ima šire implikacije, jer dovodi do jasnog razlikovanja vakcinisanih i onih koji nisu primili vakcinu u sferi rada, putovanja, bavljenja sportom, prisustva manifestacijama, korišćenja javnog prevoza. Za temu ovog rada posebno su značajne posledice vakcinacije na radni odnos, tačnije mogućnost uvođenja obavezne vakcinacije zaposlenih, te beneficiranost položaja onih zaposlenih koji su vakcinu primili.

Kada se radi o radnom odnosu, pitanje obavezne vakcinacije protiv COVID-19 zaposlenih nije moguće jednosmerno proučavati, već se moraju uzeti u obzir sva pitanja koja se u vezi sa tim javljaju. Autor polazi od hipoteze da se obavezna vakcinacija zaposlenih ne može postaviti kao opravdan uslov za zasnivanje radnog odnosa za kandidata za zaposlenje, kao ni da se odbijanje vakcinacije može smatrati opravdanim otkaznim razlogom. Pokušaće se da se ovako postavljena teza opravda kroz proučavanje svih pitanja koja se dovode u vezu sa vakcinacijom zaposlenih. Krenuće se od posledica koje vakcinacija može imati na terenu prava na poštovanje privatnog života, na koji način utiče na poslodavčevu obaveznu da obezbedi bezbedne i zdrave uslove rada, a zatim će se ukazati na vezu između odluke da se primi vakcina i prava na zdravlje i prava na dostupnost informacija, uz osvrt na posledice koje vakcinacija može imati na zabranu diskriminacije po osnovu zdravlja i ugroženost vulnerabilnih grupa.

Vakcina se smatra jednim od 10 najvećih dostignuća čovečanstva u 20. veku (Malone, Hinman, 2007, p. 262). U tom smislu, Gravagna i ostali ukazuju da je odbijanje vakcine jedna od najvećih svetskih pretnji po zdravlje (Gravagna *et al.*, 2020). Kako utiče na formiranje individualnog i kolektivnog zdravlja, odnosno stvaranje imuniteta protiv onih bolesti koje se prenose kontaktnim putem između ljudi, ideja vakcinacije temelji se na imunizaciji većeg dela pripadnika određene populacije, koji će predstavljati branu prilikom transmisije određene bolesti. Time se štite i oni koji se nisu vakcinisali ali i oni pripadnici društva kod kojih nije uspostavljena zaštita prijemom vakcine. Zato Malon i Hinman smatraju da vakcine nisu perfekto dobre i perfektno efikasne, s obzirom na to da će se neki pripadnici društva koji su primili vakcinu zaraziti, a neki će ostati bez potrebne zaštite (Malone, Hinman, 2007, p. 263). Takve situacije nije moguće predvideti i zavise od imonološkog odgovora svakog organizma.

Vakcine protiv virusa COVID-19 pojavile su se nedugo nakon proglašenja epidemije, zbog čega su bile predmet polemike koje se tiču njihove efikasnosti, ali i bezbednosti. Dok ima autora koji ne sumnjaju u to da su vakcine protiv COVID-19 bezbedne i sigurne, te da jedina briga treba da se odnosi na dostupnost vakcina i to da ne postanu političko oružje (Forni, Mantovani, 2021, p. p. 637), drugi ukazuju na kontraindikacije koje mogu prouzvesti određene vakcine. Ovde se misli na na prijavljenje kontraindikacije zgrušavanja krvi koje su iskusile mahom žene, pošto su primile vakcinu *Janssen/Johnson & Johnson* (Clinic, 2021). Premda ovde nema mesta ispitivanju načina nastanka vakcina protiv COVID-19, autori ukazuju da je pravi izazov formirati vakcinu u tako kratkom vremenskom periodu, ali uzimaju u obzir postojanje tzv. sekvence genoma SARS-CoV-2, čime je ceo proces ubrzan (Kashte *et. al.*, 2021, p. 723). Uz to, ukazuje se da bi moralo da dođe do prilagođavanja vakcina protiv COVID-19 za decu, maloletnike, trudnice i ostale osetljive kategorije, kako bi se pomenuti virus iskorenio (Kashte *et. al.*, 2021, p. 723). I dok jedni tvrde da su vakcine protiv virusa COVID-19 produkt razvoja savremene medicine (Ndwandwe, Wiysonge, 2021), drugi upućuju na to da još ne postoje jasne studije o tome da se ovim vakcinama ustvari sprečava zaražavanje virusom, kao njegovo prenošenje (World Health Organization, 2021).

Pitanje obaveznosti vakcinacije ostaje otvoreno, kao i pitanje da li je to legitiman odgovor na krizu javnog zdravlja koja trenutno postoji u društvu. Ostaje nejasno i to da li se obaveznom vakcinacijom krše prava i slobode građana. Dok su sudovi zauzimali stavove po pitanju legitimnosti ograničenja kretanja za vreme vanrednog stanja (Rajić Čalić, 2022), obavezna vakcinacija protiv COVID-19 u radnoj sredini nije razmatrana. Malon i Hinman ukazuju na presudu Vrhovnog suda SAD *Jacobson v. Massachusetts*, u kojoj je Sud podržao uvođenje obavezne vakcinacije protiv malih boginja, smatrajući da se time ne krše slobode i prava pojedinaca (Malone, Hinman, 2007, p. 271). Analogiju nije lako povući, jer se u obzir moraju uzeti srazmere jedne i druge bolesti, stopa smrtnosti i mogućnost da se na drugi način odgovori na ugroženost javnog zdravlja zbog bolesti. S druge strane, valja imati u vidu i rezultate jednog istraživanja, koji ukazuju na dvostruke posledice nametnute vakcinacije u prošlosti (Gravagna *et al.*, 2020). Dok su u Evropi posledice bile pozitivne pa su dovele do povećanja procenta vakcinisanih, u svetu je porastao broj pokreta koji se zalaže za bojkot vakcina. Takvi pokreti su potpomognuti nedovoljnom obaveštenošću o vakcinama, njihovoj efikasnosti, nemedicinskim stavovima koji imaju medijski prostor i odsustvom saznanja o izuzeću za vakcinaciju (Gravagna *et al.*, 2020).

2. OTVORENA PITANJA U VEZI SA VAKCINACIJOM PROTIV COVID 19 KANIDATA ZA ZAPOSLENJE I ZAPOSLENIH

2.1. Pravo na poštovanje privatnog života, pravo na zdravlje, na informacije o zdravlju i vakcinacija

Pravo na privatni život je pravo koje imaju dugu tradiciju normiranja počev od Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (UN General Assembly, *Universal Declaration of Human Rights*, 10 December 1948, 217 A (III), član 12), preko Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (*Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima*, član 17), do Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (*Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, član 8). U kontekstu obavezne vakcinacije, postavlja se pitanje, može li država da izvrši mešanje u privatni život pojedinca zarad zaštite javnog zdravlja, kroz propisivanje obavezne vakcinacije kao nevoljnog medicinskog tretmana. Ovo s toga što je pravo na fizički integritet sastavni deo prava na privatni život, te država može samo izuzetno da se umeša u vršenje ovog prava, onda kada je to neophodno u demokratskom društvu, što podrazumeva i zaštitu zdravlja članova društva (*Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, član 8). Drugi upozoravaju da u tumačenju prava na privatni život i mešanja države, treba razdvojiti javnu sferu i javni interes, uz pozitivne i negativne obaveze koje države pritom preuzimaju (O'Connell, 1986, p. 591–592.). Ustvari, Sud ovo pravo koncipira dvostruko, kao zaštitu tajnosti privatnog života i kao slobodu privatnog života (Kovačević, 2013, p. 490). Krstić ukazuje da pravo na poštovanje privatnog života upravo podrazumeva zabranu mešanja državnih organa u ona pitanja koja podrazumevaju privatnu sferu pojedinca (Krstić, 2006, p. 8), što samo pojačava važnost ranije postavljenog pitanja.

Na ovom mestu se može postaviti pitanje, da li je epidemija izazvana virusom COVID-19 bila legitimno opravdanje za mešanje države u privatnu sferu pojedinca? Ovo je posebno bilo značajno prilikom donošenja presude *Vavrička and others v. The Czech Republic*, koja će biti analizirana u nastavku rada, a u kojoj je Sud izneo stav da obavezna vakcinacija, kao i bilo koji drugi medicinski tretman koji nije voljan, zadire u pravo na privatnost pojedinca, u skladu sa članom 8 Evropske konvencije, ali da isto tako mera obavezne vakcinacije može biti „neophodna mera u demokratskom društvu.“ (*Vavrička and others v. The Czech Republic*, (Application nos. 47621/13 and 5 others, 2021). Nilson smatra da će principi na kojima počiva poštovanje prava na privatni život biti ispitani kroz test obavezne vakcinacije u zavisnosti od sukoba interesa u konkretnom slučaju (Nilsson, 2021, p. 340). Otlej zaključuje da obavezna vakcinacija protiv virusa COVID-19 predstavlja uzurpaciju

prava na privatni život kako je to definisano članom 8 Evropske konvencije, ali ne u smislu člana 3, kao nečovečnog postupanja, jer je mešanje države u tom slučaju opravdano sa ciljem da se zaštite zdravstveni, a potom i ekonomski interesi društva (Ottley, 2020, p. 24). Malon i Hinman ukazuju da je u prošlosti pitanje privatnosti pojedinaca bilo nisko rangirano na skali vrednosti, navodeći stav Vrhovnog suda SAD o obaveznoj vakcinaciji protiv malih boginja, jer sudovi nisu prepoznali značaj prava na privatnost pojedinca da odbije da primi vakcinu, jer je društveni interes nalagao zaštitu javnog zdravlja kroz masovnu vakcinaciju (Malone, Hinman, 2007, p. 272). Na jednoj strani, pobornici vakcine smatraju da obavezna vakcinacija jeste adekvatna mera za kojom države moraju posegnuti da bi se zaštitio fizički integritet svih članova društva, što proizvodi implikacije i na sferu radnih odnosa (Reuters, 2021). Nasuprot tome, za druge je ovakav upad neopravdan zbog nedostatka poverenja u vakcine protiv virusa COVID-19 (Petrović, 2022, u štampi). Ovo svakako treba povezati sa pravom pojedinca na dostupnost informacija o zdravstvenim pitanjima (UN Committee on Economic, Social and Cultural rights, General comment no. 14: The right to the highest attainable standard of health (Article 12)), koja se u ovom slučaju odnosi na saznanja o vakcinama protiv virusa COVID-19. Dostupnost ovakvih informacija je ključna u donošenju odluke pojedinca (zaposlenog) da se vakciniše, odnosno da je odloži do trenutka kada nauka bude u stanju da pouzdane informacije (Kovačević, 2021, p. 617). Malon i Hinman smatraju da upotreba vakcina mora da se temelji na balansu između rizika, koji sa sobom vakcina nosi i koristi (Malone, Hinman, 2007, p. 263). Koristi od vakcine moguće je proceniti samo ako su dostupne pouzdane informacije o njihovom poreklu, ispitivosti i kontradikcijama. Sa tim se slažu i drugi autori (Albin *et al.*, 2021, p. 4). Zaključujemo da se ni u trenutku pisanja ovog rada nisu iskristalisala saznanja o vakcinama protiv COVID-19, što može uticati na odluku nekih zaposlenih da ne prime vakcinu. Smatramo da time njihov izvor egzistencije kroz zaradu ne bi smeo biti ugrožen. Neposredovanje adekvatnih informacija o vakcinama dovode do protesta širom Evrope, zbog straha da bi vakcine mogle ugroziti nečiji život i zdravlje.¹ Kako Gajin

¹ Zbog najavljenih mogućnosti uvođenja obavezne vakcinacije koja će implikacije imati i na radni odnos, protestne poruke nisu se čule samo iz pravničke oblasti, već i iz društva. Vesti o obaveznoj vakcinaciji podjednako su glasne kao i one o organizovanim protestima protiv tih mera širom sveta. Gubitak automobilske industrije od 700 miliona evra u Ontariju zbog blokiranja mosta između Kanade i SAD uzrokovan je nezadovoljstvom kamiondžija zbog moguće mere da samo vakcinisani građani mogu ući u zemlju. Voice of America, Zaoštava se protest kamiondžija u Kanadi, 13. 02. 2022. godine, <https://www.glasamerike.net/a/kanada-kamiondžije/6439680.html> (26. 08. 2022).

Vlada Austrije je prva u Evropskoj uniji koja je najavila obaveznu vakcinaciju stanovništva u borbi protiv COVID-19, što je dovelo do protesta u centru glavnog grada, jer se prema jednom nacionalnom istraživanju 51% stanovništva protivi vakcinaciji. Beta, Reuters, Protest u Beču

zaključuje, pravni će koncept prava na privatnost, pored proširenja osnova zaštite, biti praćen suštinskim ograničenjima (Gajin, 1992, p. 49), i čini se da se restrikcije ovog prava trenutno reflektuju u praksi.

2.2. Obaveza poslodavca da obezbedi zdrave i bezbedne uslova rada

Bezbedna i zdrava radna sredina postaje jedan od imperativa današnjice, mada je ovaj zahtev postavljen još u 19. veku kroz zabranu prekovremenog i noćnog rada za pojedine kategorije, jer ima negativne posledice na zdravlje zaposlenih (International Labour Organization, 2018, p. 18). Obezbeđivanje bezbednih i zdravih uslova na radu je utoliko važnije, ako uzmemo u obzir da su ovakve mere preventiva za nastanak povrede na radu ili profesionalne bolesti, koje mogu dovesti do priveremene ili trajne sprečenosti za rad (Kovačević, 2002, p. 217). Ima i autora koji smelo prave paralelu između obezbeđivanja bezbednosti i zdravlja na radu i privatnosti, smatrajući da se obezbeđivanjem ovih uslova rada ustvari štiti lični integritet zaposlenog, od koga zavisi njegova zdravstvena pa onda i radna sposobnost, što posledice reflektuje i na produktivnost rada (Jovanović, Božičić, 2018, p. 855). Radi dostizanja bezbednih i zdravih uslova, na strani poslodavca i zaposlenog postavljene su opšte i posebne mere, koje se moraju ispuniti. Pandemija virusa COVID-19 usloвила je, slobodno možemo reći, novi standard bezbednih i zdravih uslova rada. Nošenje zaštitnih maski i organizovanje posla uz fizičku distancu neke su od mera kojima se poslodavac može služiti kako bi radna sredina imala epitet bezbedne i zdrave. Tu su i obezbeđivanje zaštitnih vizira, kao i merenje telesne temperature zaposlenih pre ulaska u radne prostorije (Živanović, 2021, p. 852). Uz to, tu je i mogućnost organizovanja rada od kuće (Reljanić, 2021; Misailović, 2021). Iako se upućuje na nedostatke u domaćem pravnom

zbog obavezne vakcinacije, 15. 01. 2022. godine, <https://rs.n1info.com/svet/protest-u-becu-protiv-obavezne-vakcinacije> (26. 08. 2022).

Protesti zbog obavezne vakcinacije zdravstvenih radnika i kovid propusnica nisu zaobišli ni Francusku, gde su, paradoksalno, najavljene mere protiv COVID-19 kod dela stanovništva ubrzale odluku o vakcinaciji, a kod drugih pojačale otpor da prime vakcinu. Danas, Protesti širom Francuske zbog kovid propusnica i obavezne vakcinacije zdravstvenih radnika, 17. 07. 2021. godine, <https://www.danas.rs/svet/protesti-sirom-francuske-zbog-kovid-propusnica-i-obavezne-vakcinacije-zdravstvenih-radnika> (26. 08. 2022).

Zbog mogućnosti uvođenja obavezne vakcinacije za nastavnike u Grčkoj, protestovalo se i u Solunu i Atini, Radio slobodna Evropa, Novi protesti protiv vakcinacije u Grčkoj, <https://www.slobodnaevropa.org/a/grcka-vakcinacija-protest/31370671.html> (26. 08. 2022), a masovni protesti organizovani su i u Hrvatskoj, između ostalog, zbog postavljanja vakcine ili negativog testa za ulazak u državne institucije. Olivera Radović, Najviše protestuju radikalni desničari, Politika, 28. 11. 2021. godine, <https://www.politika.rs/sr/clanak/493235/Najvise-protestuju-radikalni-desnicari> (26. 08. 2022).

sistemu u pogledu primene ovog načina rada u Srbiji za vreme vanrednog stanja (Urdarević Antić, 2020, p. 33–34), rad od kuće ostaje mera, koju poslodavac može naložiti u cilju očuvanja bezbednosti i zdravlja na radu, sa ciljem da se proces rada ne prekida.

U teoriji se ističe da preduzimanje svih mera potrebnih za bezbedne i zdrave uslove rada treba da podrazumeva i mogućnost zaposlenog da poslodavcu dostavi dokaz o negativnom testu na COVID-19 u određenom vremenskom razmaku (Albin *et al.*, 2021, p. 4). Time bi dokazao da je u dobrom zdravstvenom stanju da obavlja radne zadatke, kao i da je njegovo prisustvo bezbedno za ostale zaposlene. To se posebno ističe i u okviru Međunarodne organizacije rada, jer se smatra da bi se testiranjem suzbilo širenje virusa, te da bi time moglo da se utiče na smanjenje radnih sati koji se gube zbog širenja virusa (International Labour Organization, 2018, p. 5–6). Ova organizacija procenjuje da bi se na ovaj način moglo uticati da se čak 50% radnih sati ne izgubi zbog pandemije (International Labour Organization, 2020, p. 5–6). Ipak, tu treba imati u vidu sve okolnosti, pa tako, testiranje se može vršiti samo ako su ispunjeni određeni uslovi. Oni se odnose na zaštitu podataka o ličnosti, zatim zadovoljenje uslova koji se tiče zabrane da se testiranjem vrši diskriminacija zaposlenih, kao i da je sam proces testiranja vrši zbog obezbeđivanja bezbednih i zdravih uslova rada (International Labour Organization, 2020, p. 5–6).

U kontekstu obezbeđivanja zdravih i bezbednih uslova rada, mora se ukazati na presudu izraelskog suda, br. 6069/10 u predmetu *Rami Machmali v. The Priso Authorities*, od 5.maja 2014. godine, da je poslodavac u obavezi da preduzme sve mere i da prilagodi uslove rada tako da radna sredina bude inkluzivna za sve zaposlene, što, u doba pandemije, treba da se odnosi i na zaposlene koji nisu vakcinisani (Albin, 2021). Smatramo ovu presudu revolucionarnom, posebno jer je doneta u Izraelu, državi koja je postigla visok broj vakcinisanih građana u kratkom roku posle pronalaska prvih vakcina protiv COVID-19. Ova presuda ipak ukazuje da se obavezna vakcinacija ne može postaviti kao uslov za rad, te da je na poslodavcu primarna obaveza da zaposlene zaštititi kroz mere koje će sprovesti u radnoj sredini i da one ne čine samo vakcinaciju. Čini se da je ovakva odluka suda ustvari produkt oprečnih zagovornika povodom obavezne vakcinacije u Izraelu, jer se čvrstom stavu ministra zdravlja da se celokupno stanovništvo vakciniše suprotstavlja mišljenje jednog broja profesora, koji smatraju da se mora pronaći balans između potrebe za vakcinacijom i pravima onih koji ne žele da se vakcinišu (Albin, Bar-Simon-Tov, Gross, Hostovsky-Brades, 2021, para 100 i 111). To posebno važi kada je u pitanju radni odnos nevakcinisanog stanovništa, s obzirom na to da su poslodavci u ovoj državi osnaženi odlukom sudova da otkazu ugovor o radu svakom zaposlenom koji odbije da se vakciniše, ili da priloži dokaz o vakcinaciji na svaka 72 sata (Albin, Bar-Simon-Tov, Gross, Hostovsky-Brades, 2021, para 100 i 111).

2.3. Obavezna vakcinacija u svetlu presude Evropskog suda za ljudska prava *Vavrička and others v. The Czech Republic*

Jedna od posledica koja može nastati uvođenjem obavezne vakcinacije ogleđa se i na planu neopravdanog razlikovanja po osnovu zdravlja. Na diskriminaciju po osnovu zdravlja najpre se upozoravalo prilikom mogućnosti izdavanja sertifikata o zdravstvenoj sposobnosti (Kaminer, 2020). Razlikovanje vakcinisanih i nevakcinisanih može produbiti već postojeće razlike između zaposlenih. Tu se najpre misli na vulnerabilne kategorije zaposlenih, kojima se pruža poseban stepen zaštite. Ukazuje se da bi obavezna vakcinacija mogla dodatno da pogorša inače osetljiv položaj ovih kategorija, poput osoba sa invaliditetom (Kovačević, 2021, p. 616). Tu se, pre svega, misli na otežano zapošljavanje ovih osoba, ukoliko se vakcinacija postavlja kao uslov, uz uzimanje u obzir da se ova kategorija susreće sa stereotipima prilikom zapošljavanja, što im otežava inkluziju u radnoj sredini (Žaviršek, 2018, p. 87).

Posebnu kategoriju zaposlenih predstavljaju oni koji, zbog zdravstvenih razloga, nisu u stanju da prime vakcinu. U kontekstu vakcine protiv COVID-19, odgovor ne postoji, ali je zanimljivo da je Evropski sud za ljudska prava u aprilu 2021. godine odlučivao o slučaju šestoro građana češke nacionalnosti, koji su bili uskraćeni za mogućnost da upišu dete u predškolsku ustanovu i obavezani na plaćanje kazne, jer su odbili obaveznu vakcinaciju deteta (*Vavrička and others v. The Czech Republic*, (Application nos. 47621/13 and 5 others), 2021). Premda se ne radi o vakcinama protiv COVID-19, zanimljivo da je Sud iskristalisao svoj stav upravo u periodu pozivanja na vakcinisanje protiv ovog virusa. Vakcinacija protiv novog virusa COVID-19 otvorila je, kako upućuje Alesenko, staro pitanje obavezne vakcinacije, čime Sud želi da pošalje poruku kako treba postupiti u slučaju obaveze vakcinacije protiv kovida (Aleksenko, 2022, p. 75). Premda je za neke autore pitanje obavezne vakcinacije dece bespredmetno, te da ne može biti produkt izbora roditelja (Pierik, 2018, p. 381), polemike i dalje postoje iako se radi o vakcinama koje imaju dugu tradiciju. Podnosioci su se pozivali na član 8. Konvencije i na zaštitu prava na privatni život, ali je Evropski sud za ljudska prava smatrao da nema kršenja pomenutog člana, te da se obavezna vakcinacija može smatrati neophodnom merom u demokratskom društvu (*Vavrička and others v. The Czech Republic*, para 260). Nadalje, Sud je ustanovio da se vakcinom štiti od rizika po zdravlje do kojih može doći zbog bolesti, a to se odnosi kako na one koji su vakcinu primili, tako i na one koji nisu vakcinisani iz zdravstvenih razloga ili zbog godina (Archard, Brierly, Cave, 2021, p. 718). Ovim se, dakle, opravdava obaveznost vakcina protiv pojedinih bolesti, uz isticanje u prvi plan onih osoba koje se ne mogu vakcinisati, kao posebno vulnerabilne kategorije koju treba zaštititi. Sud

je ovim istakao politiku solidarnosti u kontekstu zdravlja, koja brine i o onima koji ne mogu da zaštite svoje zdravlje vakcinom, koju smatra „najuspešnijim i isplativijim medicinskim sredstvom, te bi države ugovornice trebale da teže što višem nivou vakcinacije u cilju zaštite života i zdravlja građana (Archard, Brierly, Cave, 2021, p. 718).“

Čini se nesumnjivim da je Sud ovom presudom hteo da uputi podršku procesu vakcinacije protiv virusa COVID-19. Suprotno, Petrović i dalje ostavlja upitnim stav Evropskog suda za ljudska prava povodom vakcinacije protiv virusa COVID-19, ne smatrajući analiziranu presudu donetu u vreme epidemije posrednim načinom da Sud ustvari iskaže svoj stav (Petrović, 2022). Nilson smatra da je Sud ovom presudom na posredan način ukazao na obaveznost vakcinacije protiv virusa COVID-19 kroz ostavljanje mogućnosti da se ta mera uvede, iako se direktno upućivanje ne može pročitati (Nilsson, 2021, p. 340). Smatramo da u slučaju upotrebe vakcine treba da se čuje samo glas struke, pa se bilo kakva usmeravanja nemedicinske struke mogu smatrati svojevrsim pritiskom. Poređenja radi, isti sud je 2002. godine doneo suprotnu odluku, smatrajući da obavezna vakcinacija, kao prinudni medicinski tretman, predstavlja kršenje prava na privatni život, proklamovan članom 8 Evropske konvencije za ljudska prava (The European Court of Human Rights, case of Salvetti v. Italy, (Application no. 42197/98), 2002).

3. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Na kraju se može postaviti legitimno pitanje, ima li prostora da se vakcina, kao odraz potrebe da se sačuva zdravlje svih zaposlenih u radnoj sredini, postavi kao uslov za zasnivanje radnog odnosa i kao smetnja koja može rezultirati prestankom radnog angažovanja?

Profesorka Kovačević ne nalazi opravdanje da se vakcinacija postavi kao legitiman cilj za zasnivanje radnog odnosa, niti kao smetnja za trajanje istog (Kovačević, 2021, p. 618). Ukazujući na obavezu poslodavca da drugim, neinvazivnim merama obezbedi bezbedne i zdrave uslove rada, uz uvažavanje potreba onih zaposlenih koji se ne smeju vakcinisati, vakcinacija u radnom odnosu može biti dopuštena krajnje izuzetno samo onda kada poslodavac zaista nije u prilici da zaštititi zdravlje svojih zaposlenih kao i drugih lica u radnoj postoriji (Kovačević, 2021, p. 618). Petrović ističe neprihvatljivost uvođenja obavezne vakcikacije protiv COVID-19 u radnu sredinu i uopšte, zbog neefikasnosti vakcine, netransparentnosti pristanka na vakcinaciju, nemogućnosti postizanja kolektivnog imuniteta, posebno što bi takva mera morala biti praćena pravom na odštetni zahtev svakog lica koje pretrpi kontraindikacije zbog primljene vakcine od strane države

(Petrović, 2022). Slično podržava i Stjepanović, smatrajući da ne postoji reciprocitet između ugroženosti javnog zdravlja i potrebe za obaveznom vakcinacijom, koja posebnu segregaciju može napraviti u oblasti radnih odnosa (Stjepanović, 2021, p. 115–116). Alesenko smatra da se obavezna vakcinacija ne može odnositi na vakcine koje su nedavno po brzom postupku otkrivene, posebno zbog kontraindikacija određenih vakcina koje su već poznate (Aleksenko, 2022, p. 87). Takođe smatra da se može razmatrati mogućnost uvođenja određenih ograničenja za nevakcinisane u oblasti putovanja, na primer, ali se isto ne može smatrati opravdanim za pristup određenom poslu, jer bi onda zaposlenog bez vakcine moglo uputiti da promeni profesiju za čije obavljanje se ne zahteva vakcina, ali za koju on ne poseduje stručne kvalifikacije (Aleksenko, 2022, p. 88). Arkard i ostali drže do stava da se paralela između obavezne vakcine kod dece u predmetu *Vavrička and others v. The Czech Republic*, koja je ispitana i sa neznatnim kontraindikacijama u praksi, i nove, još uvek nedovoljno ispitane vakcine protiv COVID-19 ne može povući, te ni analogna obavezna primena (Archard, Brierly, Cave, 2021, p. 725–726).

Uplitanje države u privatni život pojedinca može biti opravdan javnim interesom i potrebom da se održi dobrobit društva. Pandemija izazvana virusom COVID-19 svakako opravdava ovu intervenciju. Međutim, nismo sigurni da se ona može kretati putevima obavezne vakcinacije, koja može ugroziti zdravlje pojedinca na duže staze, zbog nedovoljne ispitivosti. Imajući u obzir proučeno, smatramo da društvu nedostaju adekvatne informacije o vakcinama koje su poznate u borbi protiv COVID-19, jer nedostatak takvih saznanja podriva poverenje u efikasnost vakcina, zbog čega nije moguće postići potpunu imunizaciju stanovništva. Samo potpune i proverene informacije mogu vakcine učiniti dostupnijim pojedincima u donošenju dobrovoljne odluke o vakcinisanju.

Smatramo legitimnim da se razlike između vakcinisanih i nevakcinisanih izvrše u oblastima poput putovanja, odlazaka u restorane, bioskope, pozorišta, i uopšte u sferama koje predstavljaju slobodno vreme pojedinca. Potrebno je, dakle, napraviti razliku između sfera koje pojedincu nisu neophodne za život, a radni odnosi ne predstavljaju takvu oblast. Iz radnih odnosa, pojedinci crpe svoju egzistenciju, te bi uslovljavanje radnog angažovanja vakcinacijom predstavljalo veliki ekonomski pritisak na kandidata za zaposlenje i zaposlenog. Takva vrsta ekonomskog pritiska poljuljala bi i autonomiju prilikom donošenja odluke da se primi vakcina, koja bi svakako bila doneta uz bojazan da se odbijanjem vakcinacije gubi zarada. Tu treba posebno imati u vidu i one zaposlene koji, iz zdravstvenih razloga, nisu u stanju da prime vakcinu. Oni bi, u slučaju obavezne vakcinacije, predstavljali dvostruko vulnerabilnu kategoriju, kojoj bi uslov u vidu vakcinacije dodatno otežao zapošljavanje.

LITERATURA

- Alekseenko, A. Implications of COVID-19 vaccination following the European Court of Human rights's decision in Vavrička and others v. The Czech Republic. *Medical Law International*, vol. 22 (I) 2022.
- Albin, E. et al. Vaccinated and unvaccinated workers in the labor market. Position paper, 18. 03. 2021.
- Albin, E. Bar-Simon-Tov, I. Gross, A. Hostovsky-Brades, T. Israel: legal response to Covid-19. *The Oxford Compendium of national Legal Responses to Covid-19* (eds. Jeff King, Octavio Ferraz), April 2021.
- Archard, D. Brierly, J. Cave, E. Compulsory childhood vaccination: Human rights, solidarity, and best interests. *Medical Law Review*, 2021, vol. 29 no. 4.
- Forni, G. Mantovani, A. & on behalf of the COVID-19 Commission of Accademia Nazionale dei Lincei, Rome. COVID-19 vaccines: where we stand and challenges ahead. *Cell Death Differ* 28, 626–639 (2021). <https://doi.org/10.1038/s41418-020-00720-9>.
- Gajin, S. Koncept člana 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima. *Strani pravni život*, 1992(2–3).
- Gravagna, K. et al. Global assessment of national mandatory vaccination policies and consequences of non-compliance. *Vaccine*, 38(49): 7865–7873. Dostupno na: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33164808/>
- International Labour Organization, Ending child labour by 2025: A review of policies and programmes, International Labour organization, Geneva, 2018.
- International Labour Organization, ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Fourth edition, 27 May 2020.
- Jovanović, P. Božičić, D. Pravo zaposlenog na privatnost kao segment bezbednosti i zdravlja na radu. *Zbornik Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 3/2018.
- Kaminer, Debbie. Discrimination Against Employees Without COVID-19 Antibodies (May 4, 2020). New York Law Journal (2020), Baruch College Zicklin School of Business Research Paper No. 2020–03–03, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3593113> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3593113>
- Kashte, Sh. et. al. COVID-19 vaccines: rapid development, implications, challenges and future prospects. *Human Cell*, 34(3): 711–733. doi: 10.1007/s13577-021-00512-4.
- Kovačević, Lj. Bezbednost i zdravlje radnika u okviru Evropske unije. *Strani pravni život*, 1–3/2002.
- Kovačević, Lj. *Pravna subordinacija u radnom odnosu*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2013.

- Kovačević, Lj. *Zasnivanje radnog odnosa*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2021.
- Krstić, I. *Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života – član 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima*. Beograd: Beogradska inicijativa za osnovna prava, 2006.
- Kumar, A. et al. Status Report on COVID-19 Vaccines Development. *Current Infection Disease Reports*. 2021; 23(6): 9. doi: 10.1007/s11908-021-00752-3. Epub 2021 Apr 14. Dostupno na: <https://doi.org/10.1007/s11908-021-00752-3>
- Malone, M. K. Hinman, R. A. Vaccination Mandates: The public health imperative and individual rights. In *Law in Public Health Practice* (eds. Richard A. Goodman et. al), Oxford Academic, 2007.
- Misailović, J. Uticaj pandemije virusa kovid 19 na režim rada od kuće. U zborniku *Pandemija KOVIDA 19: Pravni izazovi i odgovori* (ur. Vladimir Đurić, Mirjana Glintić), Institut za uporedno pravo, Beograd, 2021.
- Ndwandwe, D. Wiysonge, Ch. S. COVID-19 vaccines. *Current Opinion in Immunology*, Vol. 71, August 2021, pp. 111–116. Dostupno na: <https://doi.org/10.1016/j.coi.2021.07.003>
- Nilsson, A. Is compulsory child vaccination compatible with the right to respect for private life? A comment on Vavrička and others v. The Czech Republic”. *European journal of health law* 28(2021).
- O’Connelly, A.M. Problems of interpretation of article 8 of the European convention of human rights. *International and comparative law quarterly*, 1986, vol. 35(3).
- Ottley, E. Mandatory COVID-19 vaccination for adults in England and Wales: a justified interference with article 8 of the European Convention on human rights? *The King’s Student Law Review*, Vol XII, Issue II, pp. 1–25.
- Petrović, M. Obavezna vakcinacija protiv Kovida-19 u radnoj sredini – ključni radnopravni aspekti. *Radno i socijalno pravo*, 1/2022 (u štampi).
- Pierik, R. Mandatory vaccination: an unqualified defence. *Journal of Applied Philosophy*, vol. 3, no. 2/2018.
- Rajić Čalić, J. (2022). Osetljive grupe žena i pandemija. *Epidemija. Pravo. Društvo*, (u štampi).
- Reljanović, M. Rad u okolnostima epidemije i vanrednom stanju. U zborniku *Pandemija KOVIDA 19: Pravni izazovi i odgovori* (ur. Vladimir Đurić, Mirjana Glintić), Beograd: Institut za uporedno pravo, 2021.
- Stjepanović, B. Vakcinacija i sloboda kretanja. *Pravni sistem u vremenu nove realnosti*, 2021.
- Urdarević, B. Antić, A. Neka otvorena pitanja u pogledu rada kod kuće za vreme pandemije virusa covid-19 u Republici Srbiji. *Radno i socijalno pravo*, 2/2020.

- Žaviršek, D. The ideology of work and the limits of its emancipatory potential in the lives of people with disabilities in Eastern Europe: a comparative prospective. *Socijalna politika*, Vol. 48, 1/2013.
- Živanović, M. M. Bezbednost zaposlenih u vanrednim situacijama: epidemija zarazna bolesti COVID-19. *Tehnika – kvalitet ims, standardizacija i metrologija* 20 (2021).

Izvori prava

- UN General Assembly, Universal Declaration of Human Rights, 10 December 1948, 217 A (III).
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Službeni list SFRJ, br. 7/71.
- Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Službeni list SCG – Međunarodni ugovori, br. 9/2003, 5/2005 и 7/2005 – ispr. i Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori, br. 12/2010 и 10/2015).
- Vavrička and others v. The Czech Republic*, (Application nos. 47621/13 and 5 others), judgment, Strasbourg, 8 April 2021.
- The European Court of Human Rights, case of *Salveti v. Italy*, (Application no. 42197/98), decision as to the admissibility, Strasbourg, 9. July 2002.

Internet izvori

- beta, Reuters. 15. januar 2022. Protest u Beču zbog obavezne vakcinacije. N1 TV. Dostupno na: <https://rs.n1info.com/svet/protest-u-becu-protiv-obavezne-vakcinacije>
- COVID-19 vaccines: Get the facts. Mayo Foundation for Medical Education and Research (MFMER). Available at: <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/coronavirus/in-depth/coronavirus-vaccine/art-20484859>
- Melander, I. De Clercq, G. July 13, 2021. France insists health workers get COVID-19 shots as infections rise. *Reuters*. Available at: <https://www.reuters.com/world/europe/france-make-covid-19-shot-mandatory-health-workers-bfm-tv-2021-07-12/>
- Protesti širom Francuske zbog kovid propusnica i obavezne vakcinacije zdravstvenih radnika, 17. 07. 2021. *Danas*. Dostupno na: <https://www.danas.rs/svet/protesti-sirom-francuske-zbog-kovid-propusnica-i-obavezne-vakcinacije-zdravstvenih-radnika>
- Radović O. 28. novembar 2021. Najviše protestuju radikalni desničari. *Politika*. Dostupno na: <https://www.politika.rs/sr/clanak/493235/Najvise-protestuju-radikalni-desnicari>

- Radio slobodna Evropa. 21. jul 2021. Novi protesti protiv vakcinacije u Grčkoj. Dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/grcka-vakcinacija-protest/31370671.html>
- Rojters. 13. February 2022. Zaoštrava se protest kamiondžija u Kanadi. *Voice of America*. Dostupno na: <https://www.glasamerike.net/a/kanada-kamiondžije/6439680.html>
- UN Committee on Economic, Social and Cultural rights, General comment no. 14: The right to the highest attainable standard of health (Article 12). Available at: <https://www.refworld.org/pdfid/4538838d0.pdf>
- World Health Organization. July 14, 2021. Vaccine efficacy, effectiveness and protection. Available at: <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/vaccine-efficacy-effectiveness-and-protection>

Jovana Rajić Čalić*

IMPLICATIONS OF MANDATORY VACCINATION AGAINST COVID-19 ON EMPLOYMENT

Summary

The pandemic of the Covid-19 virus caused numerous consequences for labor relations. In light of the topic of the work, they refer to the position of job candidates and employees and their infection by the mentioned virus and vaccination, as a potential means of protection. Since a person who has already been infected with the aforementioned virus can get sick again, the solution is sought in vaccination against Covid-19. This raised the question, can the establishment, that is, the survival and duration of the employment relationship be conditioned by vaccination? This with the fact that the condition of mandatory vaccination would open the issue of economic pressure on the employee, who ensures his existence with his earnings. On the other hand, setting the vaccine as a condition sine qua non in the employment relationship can undermine the autonomy of the employee's will to make such a decision on his own, according to his own beliefs. In addition to all that, it should be kept in mind the connection between the right to health and the right to access information, and that the decision to vaccinate some employees may be based on the availability of relevant information on the effectiveness of vaccines. Such knowledge can be prolonged. The issue of employee vaccination is a complex segment within labor law, as it includes the protection of public health, as well as the employer's obligation to ensure safe and healthy working conditions. To that should be added the safety and health of those employees who, due to their health condition, may not be vaccinated, as well as the safety of persons with disabilities, who belong to the group of particularly vulnerable employees. In the light of consideration of these issues, it is necessary to take into account aspects of the attitude of the European Court of Human Rights in the case of Vavrička and others v. the Czech Republic, taken, surprisingly, in April 2021, which establishes that mandatory vaccination, under certain conditions, can be "necessary in a democratic society". On the other hand, there is also the judgment of the Supreme Court of Israel, which took the position that employers must make reasonable adjustments to the workplace so that the work environment is "inclusive" even for employees who have not been vaccinated. The paper will analyze whether vaccination can be a condition for access to the labor market, for enjoying the right to work, as well as other labor rights.

Keywords: *vaccination, vaccinated and unvaccinated employees, right to work, Covid-19, right to health.*

* M.A. In Law, Research Associate, Institute of Comparative Law, Belgrade, Republic of Serbia.
E-mail: j.rajic@iup.rs.